

Суғурта Компаниялари Инвестиция Фаолиятни Ривожлантиришда Роли*Кулдашев Фарид Ғулом ўғли¹*

Аннотация: Муаллиф суғурта бозоридан жалб этилган пул фондлар, яъни активларни инвестицияга, капитал бозорига молия инструментлар орқали жойлаштириш инвестиция хажмини ошириш борасида ҳаёт суғуртаси соҳасида мавжуд бўлган тўсиқ ва муаммоларни ечимин тадқиқ этган.

Таянч сўзлар: инвестиция, инвестиция салоҳият, капитал бозори, ҳаёт ва умумий суғурта бозори.

Мамлакатимизнинг ижтимоий-иқтисодий ҳаётида амалга оширилаётган туб ислохотлар молиявий хизматлар соҳасининг ҳамда унинг ажралмас бўғини бўлган суғурта соҳасининг ҳам юқори суръатларда ривожланиши учун асос бўлмоқда.

Суғурта юридик ва жисмоний шахсларнинг мулкӣ манфаатларини ҳимоя қилиши билан бир қаторда мамлакат миқёсида макроиқтисодий барқарорликни таъминлашнинг муҳим омилдир.

Ўзбекистон Республикасида умумий суғурта тармоғи ҳамда ҳаётни суғурта қилиш тармоғида фаолият юритаётган суғурта ташкилотлари, Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг 12.05.2008 йилдаги 1806-сонли «Суғурталовчилар ва қайта суғурталовчиларнинг тўлов қобилияти тўғрисида»ги, 15.12.2008 йилдаги 1882-сонли «Суғурталовчиларнинг суғурта захиралари тўғрисида»ги ҳамда 16.07.2009 йилдаги 1982-сонли «Суғурталовчи ва қайта суғурталовчининг инвестиция фаолияти тўғрисида»ги Низом ва Буйруқларига асосан фаолият олиб боради.

Суғурта ташкилотлар юридик ва жисмоний шахслардан уларни суғуртавий манфаатларини ҳимоя этиш мақсадида жалб этилган маблағларини пул фондлар, яъни суғурта активларини капитал бозорига молия инструментлар орқали даромад олиш мақсадида инвестици фаолиятига йўналтиради. Миллий суғурта бозорида фаолият кўрсатаётган Ҳаёт ва умумий суғурта соҳасидаги 40 та суғурта ташкилотларининг капитал бозорига киритган инвестицияларини қуйида келтирилган жадвалда кузатишимиз мумкин.

1-жадвал Ўзбекистон Республикаси суғурта ташкилотларининг инвестициялари²

Суғурталовчиларининг инвестицион фаолияти					
Кўрсаткич номи	31.12.2021		31.12.2022		Ўзгариш, %
	млн. сўмда	Жамига нисбатан % да	млн. сўмда	Жамига нисбатан % да	
Жами инвестисиялар, шу жумладан:	3 382 685	100%	3 746 665	100%	+10,8%
Депозитлар (омонатлар)	1 818 925	53,8%	2 208 573	58,9%	+21,4%
Қимматли қоғозлар	958 552	28,3%	1 095 976	29,3%	+14,3%
Займлар	42 054	1,2%	47 453	1,3%	+12,8%
Кўчмас мулк	285 320	8,4%	247 340	6,6%	-13,3%
Ташкилотлар устав фондидаги иштироки	272 143	8,0%	142 203	3,8%	-47,7%
Бошқа инвестисиялар	5 691	0,2%	5 120	0,1%	-10,0%

¹ Тошкент молия институти талабаси

² Ўзбекистон Республикаси Молия Вазирлиги ҳузуридаги Суғурта бозорини ривожлантириш Агентлик расмий сайтдаги маълумотдан фойдаланилди. <https://www.mf.uz>

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 августдаги «Ўзбекистон Республикасининг суғурта бозорини ислоҳ қилиш ва унинг жадал ривожланишини таъминлаш чора-тадбирлари тўғрисида» ПҚ-4412-сон қарори билан тасдиқланган 2019-2020 йилларда Ўзбекистон Республикасининг суғурта бозорини жадал ривожлантириш бўйича «Йўл харитаси»нинг 30-бандини ҳаётни суғурта қилишга тааллуқли қисмида ижро этилиши суғурта хизматларининг янги инновацион турларини ишлаб чиқиш ва жорий қилишни, хусусан қуйидагиларни назарда тутди:

- пул маблағларининг индексация ва хеджинг қилиниши тизими орқали фарзандининг олий таълим олиши учун ҳаётни жамғариб бориладиган суғурталаш;
- бола туғилишида ва суғурталанган шахснинг балоғат ёшига етишида суғурта суммасини тўлашни назарда тутадиган ҳаётни узок муддатли суғурталаш;
- ҳаётни инвестицион суғурталаш (Unit Linked).

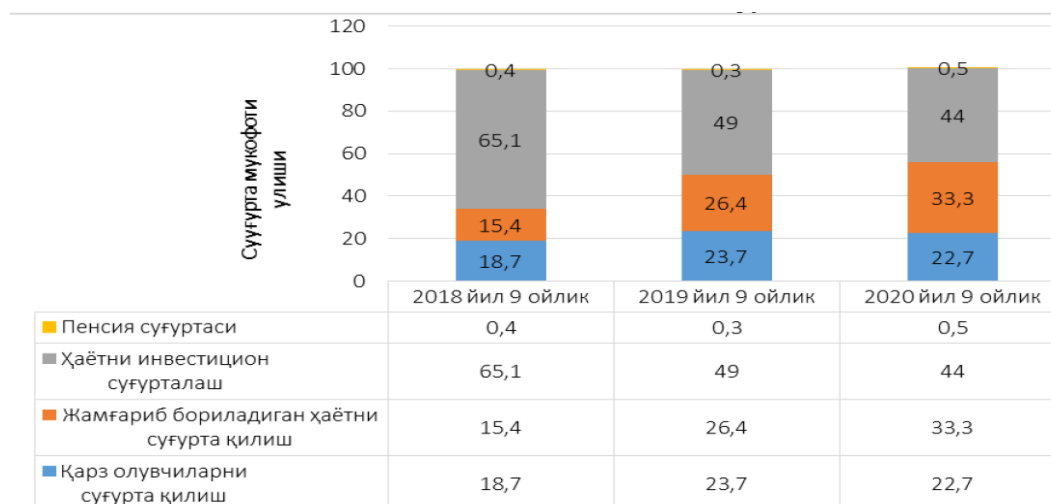
Юқорида кўрсатилган суғурта хизматлари умуман ҳаётни суғурта қилиш соҳасида компанияларнинг фаолият кўрсатиши механизми каби тўпланган суғурта бадалларини инвестиция қилиш билан боғлиқ.

Ҳаётни инвестицион суғурталаш аралаш инвестицион-суғурта маҳсулоти бўлиб, у мижоз ҳаётини суғурта қилишни ва маблағларни молиявий активларга (акциялар, облигациялар ва шу кабиларга) йўналтиришни ўзида мужассам этади.

Ҳаётни инвестицион суғурталаш шартномаларига кўра, шартнома амал қилиши тугашига қадар мижознинг ҳаёт бўлиши ва ҳар қандай сабаб бўйича вафот этиши асосий суғурта таваккалчилиги бўлиб ҳисобланади. Мижоз томонидан тўланган суғурта бадаллари икки қисмга кафолатланган ва инвестицион қисмга бўлинади.

Ҳаётни инвестицион ва жамғариб бориладиган суғурта қилиш бозори ҳаётни суғурта қилиш соҳасида фаолиятни амалга оширувчи компаниялар суғурта портфелининг энг йирик сегментларидан бири бўлиб ҳисобланади, Россия Федерациясининг ҳаётни суғурта қилиш бозори ҳолати тўғрисидаги қуйидаги графиклар бу ҳақда далолат беради.

1-график Россия Федерациясида Ҳаёт суғурта бозорининг структураларининг сегменти Динамикаси³

Ҳаётни инвестицион суғурталаш шартномалари бўйича суғурта қилдирувчиларга тақдим этиладиган имтиёзлар анъанавий равишда суғурта қилинган шахс томонидан суғурта тўловларига доир олинadиган суғурта бадалларидан ва инвестицион даромаддан жисмоний шахс даромад солиғи тўлашдан озод қилиши ҳисобланади.

³ Эксперт РА» Суғурта компаниялар ва Россия Банки маълумотлари <https://www.raexpert.ru>

Масалан, Россия Федерациясининг солиқ қонун ҳужжатлари ҳаётни инвестицион суғурта қилиш билан боғлиқ қуйидаги имтиёзларни тақдим этади: Биринчи йўлиимтиёз агар ҳаётни ихтиёрий суғурта қилиш шартномаси шартлари бўйича суғурта бадаллари солиқ тўловчи томонидан тўланса, ҳаётни ихтиёрий суғурта қилиш шартномаси тузилган кундан эътиборан бундай шартнома амал қиладиган ҳар бир йил учун киритилган суғурта бадаллари суммалари Россия Федерацияси Марказий банкининг тегишли йилда амал қилган қайта молиялаштириш ўртача йиллик ставкасидан ошмаса, шартномалари бўйича муддатга қадар бўлган тўловлар жисмоний шахс даромад солиғига тортилмайди. Иккинчи имтиёз йўли солиқ тўловчи у томонидан солиқ даврида ҳаётни ихтиёрий суғурта қилиш шартномалари бўйича, агар бундай шартномалар камида беш йил муддатга тузилса, суғурта бадалларининг тўланган суммаси бўйича ижтимоий солиқ чегирмасини олиш жисмоний шахс даромад солиғи қайтариш ҳуқуқига эга бўлади.

Инвестицион даромадга солиқ солиш нодавлат пенсия таъминоти муаммолари орасида муҳим масала бўлиб ҳисобланади. Инвестицион даромадга солиқ инвестициялардан келадиган даромадни сезиларли равишда пасайтиради ва қўшимча пенсия тизимлари фаолиятини тартибга соладиган муҳим омил бўлиб ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 378-моддасига мувофиқ, солиқ тўловчиларнинг иш ҳақи ва бошқа даромадларининг ҳаётни узок муддатли суғурталаш бўйича суғурта мукофотларини тўлаш учун Ўзбекистон Республикасида суғурта фаолиятини амалга оширишга лицензияси бўлган ҳаёт суғурта компаниясига йўналтирилган жисмоний шахсларнинг даромадига солиқ солинмайди.

Бирок, Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 375-моддасига мувофиқ, жисмоний шахсларнинг мулкӣ даромадлари таркибига фоизлар ва дивидендлар киради. Бунда Ўзбекистон Республикаси Солиқ кодексининг 378-моддасига мувофиқ, жамғарма сертификатлари, давлат қимматли қоғозлари бўйича даромадлар, шунингдек банклардаги омонатлар бўйича фоизлар ва ютуқлар бўйича жисмоний шахсларнинг даромадига солиқ солинади.

Умумий суғурта тармоғида суғурта мукофотларини тўлаш ҳамда суғурта тўловларини амалга ошириш механизмлари ҳаётни суғурта қилиш тармоғидан тубан фарқ қилиши инobatга олинмаган. Суғурта тўловларининг йиғилган суғурта мукофотига нисбати (зарарлилик) ҳам кескин фарқ қилади.

Шуни таъкидлаб ўтиш керакки, ҳаётни суғурта қилиш тармоғида фаолият юритаётган суғурта ташкилотлари томонидан йиғилаётган суғурта мукофотларининг аксарият қисми ҳаёт суғуртасининг жамғарма турларини ташкил қилади, яъни суғурта мукофотлари тўлиқ суғурта қилдирувчига шартнома муддати тугагач суғурта тўлови шаклида тўлаб берилади.

Шундай қилиб, солиқ қонун ҳужжатларининг амалдаги таҳрири Ўзбекистон Республикасида инвестицион суғурталаш механизмларини кенг жорий қилиш учун тўсиқ бўлиб ҳисобланади ва у суғурта компанияларида инвестиция киритишнинг йўл қўйиладиган йўналишлари спектрини чеклайди.

Ҳулоса қилиб айтадиган бўлсак, жисмоний шахслар томонидан ҳаётни суғурта қилиш шартномалари доирасида олинган инвестицион даромадлари бўйича ЖШДС ни тўлашдан озод қилиш тақлиф қилинади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Суғурта фаолияти тўғрисида». Т.: 2002 й., 5 апрель. «Халқ сўзи» газетаси, 2002 йил 28 май.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 2 август, ПҚ-4412-сонли “Ўзбекистон Республикасининг суғурта бозорини ислоҳ қилиш ва унинг жадал ривожланишини таъминлаш чора-тадбирлари” тўғрисидаги қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг 12.05.2008 йилдаги 1806-сонли «Суғурталовчилар ва қайта суғурталовчиларнинг тўлов қобиляти тўғрисида»ги Низом.
4. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг 15.12.2008 йилдаги 1882-сонли “Суғурталовчиларнинг суғурта захиралари тўғрисида”ги Низомни11. Shennaev X.M., Ochilov I.K., Shirinov S.E., Kenjaev I.G'. Sug'urtaishi, O'quvqo'llanma,-Toshkent «Iqtisod-Moliya»,-2014.
5. <https://www.raexpert.ru> «Эксперт РА» манба Суғурта компаниялар ва Россия Банки маълумотлари
6. <https://www.mf.uz>
7. <https://lex.uz/docs/>

